

ЛИСТИ Г.П. ЖИТЕЦЬКОГО: З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

Гнат (Ігнат) Павлович Житецький – літературознавець, історик, архівіст і книгознавець, автор листів до відомого історика і археографа Олександра Матвіївовича Лазаревського – малодосліджена постать в українській історіографії. Деякі відомості про його життя, службову і наукову діяльність наведені у передмові до праці Г.П. Житецького “Київська громада за 60-тих років”, у дослідженні В. Плчинди про П.Г. Житецького, батька Гната Павловича, у студії О. Оглоблина “Українська історіографія”, а також у невеликих розвідках Л. Дубровіної та Л. Шевченко¹.

Народився Г.П. Житецький 15 лютого 1866 р. (за ст. ст.) у м. Кам'янець-Подільському у родині Павла Гнатовича Житецького, відомого вченого-філолога, педагога і громадського діяча, члена Київської громади, доктора російської словесності, члена-кореспондента Петербурзької академії наук².

У 1876 р. Гнат Павлович вступив до 2-ї Київської гімназії, в якій його батько з 1869 р. по 1876 р. працював учителем російської мови і словесності. Після закінчення гімназії у 1880 р., він продовжив навчання у Колегії Павла Галагана, провідну роль у заснуванні якої відіграв його батько П.Г. Житецький³.

Як видно з “Пам'ятної книжки” за 1880–1881 рр. учня 1-го класу Колегії Павла Галагана Г. Житецького, він був старанним учнем, вчився на “4” і “5”, багато читав. Не давалися йому лише грецька і латинська мови, з яких мав трійки⁴.

У 1880 р. на вимогу київського генерал-губернатора М.І. Черткова його батько П.Г. Житецький через свою громадську діяльність був змушений залишити Київ і два роки працювати у Петербурзі. Щотижня він писав листи дружині – Варварі Семенівні та чотирьом синам. Особливу увагу він приділяв старшому сину Гнату. З листів видно, що він не полишав сина своєю увагою, давав поради, які книжки читати. Г.П. Житецький писав у “Пам'ятній книжці”, що батько радив йому читати праці М. Костомарова⁵.

Під впливом батька майбутній вчений зацікавився українською історією й філологією, а також став відвідувати засідання Історичного товариства Нестора-літописця⁶.

У 1884 р. Г.П. Житецький поступив на історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. За університетських часів Гнат Павлович товаришував зі студентами, які цікавилися як наукою, так і національними питаннями. До них належали Д.М. Петрушевський, Є.О. Кивлицький, П.Р. Тимошик, К.Л. Якубовський. У 1889 р. він закінчив навчання зі ступенем кандидата⁷.

Того ж року Г.П. Житецький переїхав до Петербурга. Завдяки протекції свого хрещеного батька В.Л. Беренштама він влаштувався на службу у столичні періодичні видання: “Неделю” і “Школу и жизнь”. Через півроку юнак отримав посаду викладача у гімназіях Гуревича і Таганцевої. Скоро Гнат став відомим педагогом, і його запросили читати лекції в Учительському педагогічному інституті та у Миколаївському кадетському корпусі. Протягом 29 років він викладав у навчальних закладах Петербурга історію, педагогіку і російську словесність, висуливши чин статського радника⁸.

Викладацьку діяльність у 1898–1903 рр. він поєднував з посадою редактора історичного відділу “Большой энциклопедии” видавництва “Просвещение”, до якої написав близько 300 статей⁹.

У листопаді 1917 р. Гнат Павлович викладав у Петроградському учительському інституті, а також у Миколаївському кадетському корпусі. З листопада того ж року йому було видано посвідчення “для свobodного проживання в Петрограді и его окрестностях и беспрепятственного передвижения по улицам”¹⁰.

У 1918 р. його запросили до Києва. Маючи бажання повернутися в Україну, але не знаючи, яка там ситуація в непевний революційний час, Г.П. Житецький отримав два посвідчення Петроградського учительського інституту. В одному з них – від 27 травня 1918 р. – йшлося про те, що його, викладача інституту, звільнено до 1 вересня 1918 р., “к каковому сроку он обязан вернуться в Институт для продолжения занятий”. В іншому посвідченні – від 6 червня 1918 р. – було зазначено, що педагогічна рада Петроградського учительського інституту відряджає його для ознайомлення з підготовкою нових курсів і станом навчальної справи в Учительських інститутах Півдня Росії¹¹.

З переїздом до Києва 23 серпня 1918 р. Гната Павловича було призначено членом Тимчасового комітету із заснування Всенародної бібліотеки України при Українській академії наук. Комітет працював у складі трьох членів та секретаря під головуванням академіка В.І. Вернадського¹².

Члени комітету підготували статут і штатний розклад бібліотеки. Одночасно вони приймали книги і рукописи, які надходили до бібліотеки від організацій і приватних осіб, а також рятували приватні книгозбірні від знищення. Члени комітету працювали у важких умовах – при відсутності відповідного приміщення для бібліотеки та за мізерну платню¹³.

У 1919 р. Г.П. Житецький заснував і редагував часопис Всенародної бібліотеки “Книжный вісник”¹⁴.

До осені 1920 р. Гнат Павлович завідував відділом стародруків і рукописів. Він був особисто причетний до збирання найціннішого українознавчого рукописного фонду Національної (Всенародної) бібліотеки України, основу якого склали особові фонди відомих діячів України. Після розділу відділу, він очолив відділ рукописів. З початку 1922 р. у відділі почалася робота над описом і інвентаризацією рукописних книжок, документів і листування. Гнат Павлович особисто описував рукописні книги та збірки документів, створював перші алфавітний і хроноло-

гічний каталоги, розробляв інструкції з описання рукописних книг, документів та автографів на книжках, закладав підвалини теоретичного обґрунтування розподілу рукописного матеріалу між архівами, бібліотеками та музеями. За 1922–1926 рр. було опрацьовано 16200 рукописних одиниць зібрання¹⁵.

9 травня 1920 р. Г.П. Житецького обрали членом Комітету з охорони пам'яток старовини та мистецтва при Українській академії наук¹⁶.

Завдяки своїй посаді в УАН Г.П. Житецькому вдалося захистити свою квартиру від ущільнення. 29 вересня 1922 р. Всеукраїнський комітет сприяння вченим при Раді Народних Комісарів УРСР видав йому охоронну грамоту № 321, в якій зазначалося, що Г.П. Житецький є науковим співробітником академії наук, переіменованої у 1921 р. у Всеукраїнську і відповідно до декрету Раднаркому УРСР від 30 серпня 1921 р. та постанови Губвиконкому і Центржилвідділу його квартира не підлягає ущільненню, а його майно не підлягає реквізиції¹⁷.

З 15 серпня 1918 р. по жовтень 1924 р. Гнат Павлович викладав також українську й російську мови у колишній київській Фундуклеївській гімназії, а згодом у трудовій школі № 54¹⁸.

Наукова спадщина Г.П. Житецького досить різноманітна. Він – автор статей про відомих українських і російських письменників та відомих вчених. Серед них – розвідки про письменника І. Вишенського, першого ректора Київського університету М. Максимовича, історика і письменника М. Костомарова, поета і художника Т. Шевченка¹⁹.

Вчений досліджував також життя і творчість О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Некрасова та ін. У колі його наукових інтересів були історія громад в Україні та епістолярна спадщина відомих вчених і діячів української культури: М. Костомарова, О. Лазаревського, П. Чубинського, П. Терновського²⁰.

Серед творчих планів Гната Павловича були історія Києва і київського некрополя. В Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського зберігаються матеріали під назвою “Бібліографія для книги о Кіеве и киевском некрополе”²¹. Проте розпочата ним справа залишилася незавершеною. 8 квітня 1929 р. Г.П. Житецький помер.

Листи Г.П. Житецького до О.М. Лазаревського відносяться до того періоду в його житті, коли він у 1898–1903 рр. працював редактором історичного відділу “Большой энциклопедии”. Для підготовки енциклопедичних статей він залучив ряд авторів з України, серед яких був і О.М. Лазаревський.

Олександр Матвійович Лазаревський народився 8 червня 1834 р. у с. Гирявці Чернігівської губернії, поблизу м. Конотоп,* у небагатій дворянській родині козацького походження. Освіту він здобув у Конотопському повітовому училищі (1844–1846), 2-й Петербурзькій гімназії (1850–1854) і на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету (1854–1858), який він закінчив зі ступенем кандидата²².

У наступні роки Олександр Матвійович служив у різних установах, служба в яких була пов'язана з ліберальними реформами, що проводилися в Російській

імперії у 60–80 рр. XIX ст. Він вважав їх великими і взяв безпосередню участь у реалізації селянської та судової реформ. Завдяки наполегливій, невтомній праці, кристалевій чесності і непідкупності він досяг успіхів на службі у судових органах і завершив свою службову діяльність у чині статського радника на посаді товариша голови Київського окружного суду та члена Київської судової палати. За відмінну службу у судових органах його було нагороджено трьома орденами²³.

Службову діяльність О.М. Лазаревський поєднував із плідною науковою роботою, здійснивши значний внесок у розвиток української історичної науки. Він започаткував в Україні дослідження таких спеціальних історичних дисциплін, як бібліографія й дипломатика, стояв біля витоків досліджень з історіографії та сфрагістики, продовжив дослідження у галузі української генеалогії, розробивши критичний підхід до оцінки родовідних легенд²⁴.

Суттєвим є внесок Олександра Матвійовича у розвиток практичного джерелознавства. Він опублікував велику кількість актових документів, мемуарів, епістолярію, літописів, матеріалів сімейних архівів та історико-статистичних документів. Учений ввів їх до наукового обігу, розширивши джерельну базу вивчення української історії. Він розробив методичні засади практичної археографії, постійно вдосконалював правила публікації документів, приділяючи велику увагу критичній оцінці документальних джерел.

О.М. Лазаревський започаткував також новий напрям у дослідженні соціально-економічної історії Української козацької держави, яка виникла в ході Національної революції (1648–1676 рр.) і продовжила своє існування в Лівобережній Україні до 1764 р. під назвою «Малоросія» як автономія у складі Російської держави. Своїми працями він здійснив поворот від романтичного козакофільства до вивчення життя різних станів Української козацької держави, яку називав «старою Малоросією». У цьому вчений мав ряд послідовників. У своїх працях з історії України другої половини XVII–XVIII ст. він показав українську етнічну ідентичність, простежив її безперервну історію, чим забезпечив існування як держави у свідомості еліти²⁵.

Багаторічна наукова діяльність О.М. Лазаревського, його дослідницька спадщина, яка складає понад 400 праць і публікацій історичних документів з історії Лівобережної України, були великим кроком уперед у розвитку вітчизняної історичної науки. Це розуміли його сучасники, серед яких був і Павло Гнатович Житецький, батько автора листів до О.М. Лазаревського. Збереглося кілька листів Олександра Матвійовича до Павла Гнатовича. В одному з них за 1883 р. йдеться про старовинні портрети відомих українських діячів та про художника, який умів їх копіювати²⁶. Отже їх об'єднували спільні творчі інтереси, любов до української старовини, до рідної України.

В іншому, короткому листі за 1887 р. О.М. Лазаревський запрошував П.Г. Житецького відвідати його вдома з приводу приїзду до нього академіка М.І. Сухомлинова, колишнього викладача Олександра Матвійовича у роки навчання у Петербурзькому університеті²⁷.

Коли у січні 1893 р. П.Г. Житецького вразив лівобічний інсульт, внаслідок якого було спаралізовано праву частину тіла, то О.М. Лазаревський, серед небагатьох його вірних друзів, не забував його відвідати. У листі до В.С. Гнилосирова від 12 лютого 1896 р. Павло Гнатович писав: "Тільки й чую ще, що живу на світі, як прийде до мене щира душа й вірний товариш О.М. Лазаревський"²⁸.

У листі від 11 червня 1893 р. О.М. Лазаревський дякував П.Г. Житецькому за пам'ять, за привітання з днем народження і висловлював надію на покращення його здоров'я та передавав вітання дружині Павла Гнатовича – Варварі Семенівні²⁹.

Свідченням теплих, дружніх стосунків П.Г. Житецького і О.М. Лазаревського був лист Павла Гнатовича з приводу смерті Олександра Матвійовича, яка сталася 31 березня 1902 р.: "Я потерял мою вторую совесть. К нему обращался я с самыми тайными помыслами души моей, ему же отдавал на суд каждый шаг моей жизни. Со времени моей болезни, когда я перестал бывать у людей, сам он каждую неделю бывал у меня. Теперь и сам не знаю, как я буду жить без него"³⁰.

Отже, Олександр Матвійович знав сина Павла Гнатовича – Гната. Тому, працюючи у відділі російської історії у видавництві "Просвещение", він розпочав роботу над підготовкою до видання "Большой энциклопедии" з пошуку авторів статей, і звернувся до О.М. Лазаревського не тільки як до відомого вченого, але й як до товариша свого батька.

Робота над підготовкою "Большой энциклопедии" через конкретні терміни подачі статей вимагала від Г.П. Житецького відповідальності, дисциплінованості, організаційних якостей. Ці риси характеру були й у О.М. Лазаревського. Це й зблизило їх, незважаючи на різницю у віці, про що свідчать листи Гната Павловича.

Оригінали листів Г.П. Житецького до О.М. Лазаревського зберігаються в Інституті рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського. Збірка складається з 26 листів і листівок. Перший лист відправлено 15 лютого 1891 р., останній – 30 березня 1902 р., напередодні смерті Олександра Матвійовича.

У листах йдеться про співпрацю Г.П. Житецького з журналом "Киевская старина", для якого через О.М. Лазаревського він надсилав статті і рецензії на книги, які публікувалися в Росії, але мали значний науковий інтерес для українських вчених. Одночасно він повідомляв про книжкові новинки, в яких йшлося про Україну. Так було, наприклад, з 3-м томом "Історії Росії" Д. Іловайського, чотири розділи якого були присвячені історії Південного Заходу Росії, тобто Україні. Гнат Павлович вважав за необхідне опублікувати рецензію на цю працю.

У листах він ділиться з Олександром Матвійовичем творчими планами, радиться з ним щодо тематики своїх досліджень, особливо з історії і культури Лівобережної України XVII–XVIII ст., розповідає про проблеми при підготовці статей до "Большой энциклопедии".

Листи написані у шанобливому, але одночасно і діловому стилі, що обумовлено різницею у віці й особливостями відносин між автором і адресатом, які були творчими особистостями, об'єднаними спільною справою – роботою над статтями до "Большой энциклопедии" і "Киевской старины".

Листи написані розбірливим почерком і добре збереглися. Вони публікуються за хронологічним принципом відповідно до часу їх написання. Авторські дати зазначені за місцем їх у автографі.

Текстові скорочення, за винятком повторень, розкриті у квадратних дужках із зніманням крапки. Примітки і коментарі подані після публікації тексту листів.

При публікації листів Г.П. Житецького до О.М. Лазаревського повністю збережено мову, морфологічні та стилістичні особливості оригіналу тексту.

1. Житецький І. Київська громада за 60-тих років. – К., 1928. – С. I–III; Плачинда В.П. Павло Гнатович Житецький. – К., 1987. – 205 с.; Дубровіна Л. Житецький Гнат Павлович // Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. – К., 1999. – Вип.1 (XIX ст. – 1930 рр.). – С. 140-143; Шевченко Л.В. Житецький Гнат Павлович. Український історик і діяч культури // Репресоване краєзнавство (20–30 рр.). – К., 1991. – С. 343-344; Оглоблин О. Українська історіографія. 1917–1956. – К., 2003. – С. 28, 29, 146, 147.

2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 1. – Спр. 24789. – Арк. 1

3. Там само; Плачинда В.П. Назв. праця. – С. 78.

4. ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 46934. – Арк. 7.

5. Плачинда В.П. Назв. праця. – С. 60; ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 46934. – Арк. 51 зв., 53, 55, 71 зв., 73, 73 зв., 74 зв.

6. ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 46934. – Арк. 84 зв.

7. Там само. – Спр. 24789. – Арк. 1; Спр. 49573. – Арк. 8.

8. Там само. – Спр. 49573. – Арк. 9; Спр. 46925. – Арк. 1.

9. Там само. – Спр. 24789. – Арк. 1.

10. Там само. – Спр. 46925. – Арк. 2.

11. Там само. – Спр. 46925. – Арк. 3, 4.

12. Там само. – Спр. 24789. – Арк. 1; Спр. 46907. – Арк. 1, 2.

13. Там само. – Спр. 46907. – Арк. 1,2.

14. Там само. – Спр. 24789. – Арк. 1; Житецький І. Київська громада за 60-тих років... – С. II.

15. ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 46907. – Арк. 1, 2; Дубровіна Л. Назв. праця. – С. 141.

16. Там само. – Спр. 46925. – Арк. 15.

17. Там само. – Спр. 46923. – Арк. 1.

18. Там само. – Спр. 24789. – Арк. 1; Спр. 46925. – Арк. 22.

19. Житецкий И. Литературная деятельность Ивана Вишенского. – К., 1890; Его же. Первый ректор Киевского университета М. Максимович. – СПб., 1904; Его же. Три момента в жизни Н.И. Костомарова // Южные записки. – 1905. – № 19; Его же. Профессорская деятельность Н. Костомарова // Голос минувшего. – 1917. – № 5–6; Его же. Т.Г. Шевченко // Вестник Европы. – 1907. – № 8.

20. Житецкий И. Пушкин на юге России. – К., 1899; Його ж. Київська громада за 60-тих років. – К., 1928. – 35 с.; Його ж. Листування О.М. Лазаревського і М.І.Костомарова // Україна. – 1927. – № 4. – С. 98-104; Його ж. Новий уривок з автобіографії М.І. Костомарова. П'ять листів П.П. Чубинського до М.І. Костомарова // За сто літ. – К., 1929. – Кн. 4.

21. ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 46895. – 40 арк.

* Нині це село перейменоване у Шевченкове і знаходиться у Конотопському районі Сумської області.

22. Орывки из автобиографии Александра Матвеевича Лазаревского // Киевская старина. – 1902. – № 6. – С. 471, 473, 478-480; IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68438. – Арк. 1; Спр. 68440. – Арк. 1.

23. Герасименко Н.О. Подвижник історичної науки О.М. Лазаревський // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С. 90-102; № 5. – С. 16-35.

24. Там само. – № 5. – С. 31.

25. Там само. – С. 31-32.

26. Листи Олександра Лазаревського // Укр. археогр. збірник. – К., 1927. – Т. 2. – С. 314

27. Там само. – С. 322.

28. Плачинда В.П. Назв. праця. – С. 147, 154.

29. Листи Олександра Лазаревського... – С. 340.

30. Плачинда В.П. Назв. праця. – С. 178.

№ 1

Москва
23.XI.1889

Многоуважаемый Александръ Матвѣевичъ!

Среди моихъ мытарствъ и суеты московской, я успѣлъ кое что просмотрѣть изъ списковъ малорусскихъ матеріаловъ Арх[ива] Иностр[анных] дѣль. Между этими дѣлами есть дѣла (и ихъ много) о сотникѣ Лисовскомъ (новг[ород]-сѣвер[ском]). Помнится о Лисовскомъ писали Вы (Рус[ский] Арх[ив] 1873 г.?). Книга эта есть у Евг[ения] Алекс[андровича] [1], пользовались ли Вы тогда дѣлами Арх[ива] Иностр[анных] дѣль? Я точно не помню всей статьи и ссылок к ней. Выписываю заглавія нѣкоторыхъ дѣль: Дѣло по челобитной Д. Кутневскаго на сотника Фед[ора] Лисовскаго въ укорительныхъ на его Данилу словахъ; списокъ съ универс[ала] Скоропадскаго [2] Нов[город]-Сѣв[ерской] Усп[енской] соборной ц[еркви] на дворы, лавки и проч[ее], коихъ доходами помянутой церкви, а не сотнику Лисовскому корытоваться и мн[огое] др[угое]. Если Вы не имели под руками всѣхъ этихъ матеріаловъ, то тутъ есть охотникъ обработать эти матеріалы, любопытные и очень характерные, для «Кіев[ской] Стар[ины]». Сообщите мнѣ объ этомъ, Александръ Матвѣевичъ, хотя бы черезъ Евгенія Александровича. Вопроса два: извѣстны ли Вамъ эти матеріалы, интересна ли ихъ обработка для «Кіев[ской] Стар[ины]»?

Глубоко уважающій Васъ

И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 71. – Спр. 1080. – Арк. 1-2. – Автограф.

Многоуважаемый Александр Матвѣвич!

Спасибо Вамъ за отвѣтъ, – все что Вы мнѣ предлагаете – выполню: о книгѣ Шляпкина едва ли раньше половины марта (къ № 4), объ остальномъ (Кочубей, Мердерь) сообщу раньше; но о Лисовскомъ можно сказать только десять словъ, – въ редакціи есть книжка, и эти десять словъ можно изобразить на мѣстѣ, почему я ничего и не посылаю. Но вотъ о какой книгѣ нуженъ спѣшный, очень спѣшный отзывъ: объ Иловайскомъ[3] (III-й т.). Вы, можетъ быть, читали отзывы Безобразова (Рус[ское] обоз[рение] [18]90 г. № 12) и Сторотиева (В[естник] Евр[опы] [18]91 г. №1); и въ Москве, и въ Петербургѣ всюду разговоръ объ этой компиляціи. На дняхъ въ историч[еском] обществѣ было сообщеніе Платонова[4] объ этой книгѣ, (напечатано будетъ въ Ж.М.Н.П.), а также будетъ статья магистранта рус[ской] ист[ории] Кази-Веттера о томъ же. ¼ сочиненія (4 главы) посвящены Юго-Западу, но Юго-Запад молчитъ. Поздній отзывъ никому не нуженъ.

«Передмовами» занимаюсь, но черезъ мѣсяць я почти свободный человекъ (экзамены, пасха). Тогда дѣло пойдетъ усиленнымъ ходомъ. А пока что успѣваю, дѣлаю. Тогда, въ болѣе свободное время пришло кое что для случайной библиографіи.

Прощайте. Всего лучшаго.

Искренне уважающій Васъ

И. Житецкий.

P.S. Если что будетъ нужно или для Васъ, или для редакціи, – пишите мнѣ, будьте добры.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68054. – Арк. 1-2. – Автограф.

№ 3

СПгъ, Горох[овая] ул[ица], д[ом] 44, кв[артира] 3
Сент[ябрь] 26, г[од] [18]95

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣвич!

Желание выслать Вамъ оттискъ одной изъ моихъ замѣтокъ и поговорить о статьѣ А. Крымскаго[5] (№ 9. К[иевская] с[тарина]) совпало съ прочтеніемъ въ газетѣ о 37-мъ присужденіи премій гр[афа] Уварова[6]. Пользуясь случаемъ, высылаю Вамъ бандеролью «Новое Время» вмѣстѣ съ брошюрой. Позвольте поздравить Васъ, Александръ Матвѣвичъ, и пожелать Вамъ ко II-му тому «Описанія старой Малороссіи» присоединить еще новые и новые томы. Вы, конечно, повѣрите искренности моего пожеланія и ожиданія, такъ какъ у меня осталась заинтересованность судьбами описываемой Вами старой Малороссіи.

Статья А. Крымскаго произвела на меня самое неприятное впечатленіе. Прежде всего – тонъ статьи какой-то странный, не говорю уже о задорномъ ея

характерѣ. Пусть г. Франко[7] увлекается и строить фантастическіе выводы во многихъ случаяхъ, – указать ихъ г. Франку слѣдовало. Но, во первыхъ, пріемъ возражений, (вмѣсто гипотезъ г. Франка ставить не менѣе произвольныя свои и затѣмъ восклицать – «хотя бы Франко опровергъ мои догадки, онъ этимъ все таки не защититъ своихъ – стр. 238 и т. п.), – никуда не годится. Опорой для новыхъ гипотезъ служатъ увѣренія, что эта гипотеза «психологически очень вѣроятна!» (стр. 223), или установленіе особыхъ законовъ этой психологіи и т[ак] д[алее], и т[ак] д[алее]. Во вторыхъ, языкъ статьи крайне неряшливый, а выходки – прямо неприличны (стр. 239, 240, 241, 247 и др.). Наконецъ, въ третьихъ, статья, какъ я писалъ о томъ и отцу, болѣе свидѣтельствуеетъ не «amica...» (стр. 212), а о суетѣ суеть, далекихъ отъ любезной истины. Во всѣхъ прочтенныхъ мною 35 страницахъ я больше вижу растянутого празднословія и придиричivosti, чѣмъ серьезнаго разбора весьма недурной книги стараго постояннаго сотрудника «Кіев[ской] Стар[ины]», и болѣе серьезнаго изъ галичанъ – Ив[ана] Франка. Я хотѣлъ спросить Васъ, Александръ Матвѣевичъ, въ правилахъ ли ред[акции] «Кіев[ской] С[таринны]» печатать в журналѣ письма къ ея сотрудникамъ? Если да, то найдете ли Вы удобнымъ, что бы я, по напечатаніи 2-й статьи, обратился за нѣкоторыми разъясненіями къ К[рым]скому съ такимъ письмомъ въ ред[акцію] К[иевской] С[таринны] для напечатанія въ ближайшемъ ж[урнале]? Разбора длинныхъ (такъ сказать «передовыхъ») въ «К[иевской] С[тарине]» статей К[рымского], конечно, я дѣлать не буду, а въ краткой замѣткѣ – письмѣ вопрошу кое о чемъ рецензента. Во всякомъ случаѣ, такое письмо (для печати или нѣтъ), я вполнѣ представляю, если Вы позволите, на Ваше усмотрѣніе и распоряженіе. Какъ Вы находите мое намѣреніе? Боюсь, не увлекаюсь ли я? Но здѣсь всѣ, прочитавшіе статью К[рымского], разделяють мое мнѣніе о ней.

Искренне уважающій Васъ

И. Житецкій.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68055. – Арк. 1-2зв. – Автограф.

№ 4

Фонтанка, 92, 4

24 февр[аля] [18]99-го г[ода]

Простите, глубокоуважаемый Александръ Матвѣевичъ, что задержалъ отвѣтъ на письме Вамъ. Думалъ, что дѣло, о которомъ Вы пишете выяснится вполнѣ, но теперь возможности откладывать нѣтъ, и я пишу Вамъ.

Хотѣлъ я писать о «Полтаве» Пушкина[8], а слѣдовательно пришлось бы говорить и о прошломъ Малороссіи, но вѣдь съ моихъ точекъ зрѣнія «Полтавой» то я не совсѣмъ доволенъ, вѣрнѣе отношеніемъ Пушкина къ историческимъ матеріаламъ, имѣвшимся у него подъ рукою, прошлому Малорусской исторіи, къ этическимъ вопросамъ (апофеозъ доноса и кое что другое); основная мысль (эпилогъ) и всѣ 3 пѣсни, противоречивость въ характеристикахъ, рѣдко замѣчаемыхъ под

звучность рифмъ и бойкость стиха, то же меня мало удовлетворяють въ этой поспѣшной работѣ поэта. Кое что я уже сдѣлалъ для своей цѣли, но когда поднялись вопли и «загрѣмили витіи» о Пушкинѣ осенью, я отложила работу; развѣ годна она въ годъ 100-лѣт[его] юбилея поэта. Разозленные необыкновенною торжественностью (а особенно быстротою сборовъ, такъ что послѣ 10 недѣль ихъ пришлось властямъ прекратить, ибо собрано было въ 70 дней – 236 тыс(яч) и цифра могла превзойти все возможное) говорю, разозленные торжественностью празднествъ Мицкевича[9] патриоты рѣшили превзойти поляковъ и стали даже неистовствовати*, и я рѣшилъ окончательно обождать съ «Полтавой».

Не рассказать ли «о Пушкинѣ въ Малороссіи»[10]. Для «К[иевской] С[таринны]» это было бы удобно. Но во 1-хъ, я могъ бы дать только пересказъ общеизвестныхъ матеріаловъ, т[ак] к[ак] нѣтъ охоты изъ за Пушкина бросать все «печене и варене» и выскрывать всякій мелкий или новый фактъ, во 2-хъ, слажу ли я еще и съ этой работой, въ 3-хъ, двѣ небольшія заказанныя работы о Пушкинѣ лежать у меня съ Рождества, а я къ нимъ еще не приступалъ Evgo –

1) Не отказываюсь пересказать о пребываніи Пушкина въ Малороссіи для К[иевской] С[таринны],

2) Всѣ усилія употреблю, что бы за 5 недѣль до торжества (26-е мая) статья была бы у Васъ въ рукахъ,

3) Не полагайтесь на одного меня, поищите и другихъ «разбойниковъ пера» на подобные темы,

4) О ходѣ своей работы въ сторону ли удачи, въ сторону ли неудачи «бюллетени» съ поста буду посылать Вамъ хоть открытками, что бы Вы были *an souvant* дѣла. Достаточно? Будьте добры, отвѣтите два слова.

А у нас «бурный приливъ», еще не успокоившійся. «Кто побѣдитъ въ неравномъ спорѣ»? Об[ер] прокуроръ, Горемыкин[11], Боголюповъ (полиція) или Витте[12], Ермоловъ, Куропаткинъ[13], Муравьевъ[14] (!) и др. (учащіеся, – конечно выражаясь такъ грубо для краткости)... «Ура» императрицѣ-вдовѣ отъ студентовъ при проѣздѣ, тактичность, солидарность и выдержанность учащихся всѣхъ, сочувствіе общества – это въ ихъ рукахъ козыри, есть и другіе. Но немалое и противъ. Во всякомъ случаѣ, кто бы ни побѣдилъ, а нечего ждать ничего хорошаго, освѣжающаго и подымающаго духъ. Гроза пройдетъ, но воздухъ едва ли очистится. Симпатичное общество земляковъ въ П[етербург]ѣ имени Т.Г. Шевченка устраиваетъ 25-го панихиду; въ мартѣ большой вечеръ. Начинаются Шевченк[овские] дни.

Весь Вашъ И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68056. – Арк. 1-2 зв. – Автограф.

№ 5

Фонтанка, 92, 4.
Марта 4, г. [18]99

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣвичъ!

Письмо получилъ; видѣлъ Мяк[отина] [15] сегодня и говорилъ ему; онъ Вамъ напишетъ письмо. Мало данныхъ о Пуш[кине] въ Малор[оссии] (Кіевъ, Каменка). Все же буду писать. Мнѣ бы нужно было знать, что есть для коротенькаго описанія Кіева въ самомъ началѣ 20-ихъ г.г. XIX-го в. Нѣтъ ли хорошей журнальной (современной намъ) статьи, а еще лучше современнаго 20-м г.г. описанія?.. Знаю, что кое что есть, но что наиболѣе пригодно по характерности и опредѣленности? Будьте добры, сообщите такую библиограф[ическую] справку. А о Каменкѣ и вообще окрестности ея, хотя бы и не непременно въ 20-хъ г.г., ничего нѣтъ? Должно быть нѣтъ. Искренне преданный Вамъ.

И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68057. – Арк. 1. – Автограф.

№ 6

Фонтанка, 92, 4.
13 апреля [18]99.

Вотъ въ какомъ положеніи, глубокоуважаемый Александръ Матвѣвичъ, находится Пушкинъ; перечтень весь онъ самъ; ворохъ книгъ и брошюръ перечтень; оставалось проработать еще дня два въ Публич[ной] библиот[еке] съ книгами и статьями, которыя тамъ только могъ дастать, въ концѣ страстной написать и дополнить то, что уже есть на клочкахъ, и думаль я не позже 19-го отправить къ Вамъ статью. Но неожиданно Публич[ная] библиот[ека] закрылась не на 16-е – 20-е, какъ обыкновенно, а на 12-е – 20-е(!). Т[о] е[сть] съ понедѣльника. Сіжу на мели, кое что чиркаю, но необходимо, 21-е и 22-е еще просидѣть въ Публич[ной] библи[отеке]. Такъ что статью пошлю 23-го апрѣля**. Поздравляю Васъ съ праздниками.

Весь Вашъ И. Житецкий.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68058. – Арк. 1. – Автограф.

№ 7

Фонтанка, 92, 4.
24 апр[еля] [18]99.

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣвичъ,

статья окончена, кромѣ послѣднихъ 2 страницъ. Для нихъ нужно ввести текстъ, к[ото]рый я получу 26-го. Вся статья около 15 печат[ных] страницъ. ¾ ея въ готовомъ переписанномъ видѣ посылаю Вамъ сейчасъ на почту заказной бандеролю. Остальное не замедлитъ прибыть тѣмъ же путемъ. Передъ Пасхой и на Пасхѣ Вы мне не писали ни слова. Почему? Мож[ет] б[ыть] и статьи уже не нуж-

но? Т[ак] к[ак] теперь К[иевская] С[тарина] выходить 2-го, 3-го числа, то думаю, что № 5 выйдет мая 2-го, 3-го (какъ № 4), а слѣдующій около 1-го іюня, въ к[ото]ром и приличествуетъ говорить о Пуш[кине], т[ак] к[ак] юбилей 26-го – 28-го мая. Пишу [...]

Остаюсь искренне преданный

И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68059. – Арк. 1. – Автограф.

№ 8

Фонтанка, 92, 4.

24апр[еля] [18]99-го г.

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

Сегодня утромъ рано отправилъ Вамъ открытое письмо. Сейчасъ посылаю больше 2/3 статьи, 5 листовъ, 1 полулистъ (думаю, печатныхъ страницъ 11), а пришло остальное никакъ не позже 3-хъ дней послѣ отправки начала. Можете быть увѣрены, что ровно черезъ 3 (если не черезъ два) дня получите все. Так[им] образомъ общаніе мое, что въ исходѣ Апрелья статья будетъ въ редакціи “Кіе[вской] Стар[ины]” исполнено. То, что еще пришло, будетъ трактовать о Пушкинѣ, Байронѣ[16] и декабристахъ (страницъ 5 печатныхъ), итого печатный листъ. Обратите вниманіе на вставки: на поляхъ 6-го листа (оборотъ) и на стр[анице] 8-й (2 пропущенныхъ по ошибкѣ стиха). Послѣдняя строка 11-й стр[аницы] “были влияніе европейской литературы и друзей декабристовъ”. Прилагаю (дальше въ этомъ письмѣ) примѣчанье, а, по моему, его весьма слѣдуетъ напечатать. Если ничего не имѣете противъ, то печатайте сейчасъ послѣ подробнаго заголовка, гдѣ у меня стоитъ звѣздочка. Немного мѣста оставить на тотъ случай, если ред[акція] захочетъ ч[то] н[и]будь отъ себя прибавить, тогда послѣ всего примѣчанія надо указать “прим[ечание] ред[актора]”, а если не будете добавлять, то и не надо, какъ захотите. Заглавіе новое – болѣе удачно и соотвѣтствуетъ содержанию. Послѣ краткаго заглавія – подзаголовокъ мелкимъ шрифтомъ. Подстрочныхъ примѣчаній въ статьѣ никакихъ. Вотъ, кажется, и все. Теперь просьба большая: хочу имѣть 50 оттисковъ, больше ничего. Но оттиски на порядочной бумагѣ (ну, хоть такой, какъ въ книгахъ отца[17]), а также въ порядочной обложкѣ. И нельзя ли просить, ч[то] б[ы] въ оттискахъ вышло не меньше 16 страницъ (больше можно)? Будьте добры, Александръ Матвѣевич, исполните мою просьбу, буду Вамъ искренне благодаренъ. Сообщите, исполните ли и когда выйдетъ № со статьей моей? Да и годна ли статья? (Verte)

Искренне преданный

И. Житецкий

8 ч(асов) утра 25-го. P.S. Конечно, если надо, перерасходъ за оттиски, т(о) е(сть) ихъ “добропорядочность” готовъ уплатить. Въ случаѣ непригодности статьи, вышлите ее не замедляя, мѣсто ей найду. О крупныхъ измѣненияхъ въ статьѣ сообщите. Простите за всѣ затрудненія. Желая Вамъ всего добраго. Вашъ

И. Житецкий. За пачкотню простите, нѣтъ времени переписывать. Вчера не до 4-хъ, а до 2-хъ была открыта почта. Посылаю сегодня.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68060. – Арк. 1-2 зв. – Автограф.

№ 9

Фонтанка, 92, 4.

Сегодня утромъ, глубокоуважаемый Александръ Матвѣевичъ, отправилъ къ Вамъ, какъ сказалъ, конецъ статьи. Всего будетъ до 18 печатныхъ страницъ. Статьей недоволенъ, но и тема невозможна, что делалъ П[ушкин] на Юге въ Малороссии – совсѣмъ не для юбилея 100-лет[него] разговоръ, а для пикантнаго фельетона. Какъ увидите, пустился на всѣ экивоки, что бы и Пушк[ин] былъ помянуть добрымъ словом, и К[иевская] С[тарина], какъ опредѣленный органъ, не забыты. Но неудачно, да и спѣшно притомъ. Теперь 1) Желалъ бы удержать римскія цифры (I-VI), но не надъ строкой, а рядомъ въ красной – яснѣе дѣло будетъ. 2) Въ самой послѣдней строкѣ д[олжно] б[ыть] слово «сооруженіе», а не «сооружать», если у меня такое стоитъ 3) Послалъ тогда же Вамъ для смѣси въ № К[иевской] С[тарин]ы замѣтку о малорус[ских] перев[одах] Пушкина[18]. А теперь жду хоть 2 слова отъ Васъ на всѣ мои многочисл[енные] посланія.

Преданный Вамъ

И. Житецкий

Если бы прислали одну корректуру, то сейчасъ бы обратно.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68061. – Арк. 1. – Автограф.

№ 10

Фонтанка, 92, 4
26 апр[еля] [18]99

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевичъ!

Маленькое дополненіе и (послѣднее) къ концу статьи; послѣдніе строки (съ красной) слѣдуетъ напечатать такъ: А въ это время величайшему русскому поэту доканчивали сооруженіе памятника въ Москвѣ: на немъ находится надпись:

И долго буду тѣмъ любезень я народу,

Что чувства добрыя я лирой возбуждал.

Спбъ

И. Житецкий

Весьма былъ бы радъ, если есть какая нибудь возможность, получить корректуру одну какую нибудь: 2 дня въ Питеръ пересылка, 2 назадъ плюс еще 1 день. Итого было бы 5 дней. Но поступайте, какъ желаете.

Ваш И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68062. – Арк. 1. – Автограф.

№ 11

Фонтанка, 92, 4.

5 мая [18]99

Очень благодарен Вам, дорогой Александр Матвѣвич, за письма. Не разобралъ въ открытѣ подчеркнутаго слова во фразѣ «У Вас было Г», а слѣд[ующее]. Такъ и напечатано. Если Васъ не затруднить, то оттиски, какъ только они будутъ закончены, пришлите мнѣ сюда въ П[етербург]гъ, хотя бы и до выхода № «К[иевской] С[таринны]», т[ак] к[ак] продавать оттиски я не предполагаю. Да хорошо было бы и обложку дать порядочную цвѣтную соотвѣтственно бумагѣ. Перерасходъ, если надо, мой. Ну да вы сами лучший знатокъ этого дѣла, какъ и за корректуру мнѣ, конечно, беспокоиться нечего. Простите, что надоедаю просьбами.

Искренне преданный Вамъ

И. Житецкій

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68063. – Арк. 1. – Автограф.

№ 12

Фонтанка, 92, 4

6 мая, [18]99

Быть может, дорогой Александр Матвѣвич, римскихъ цифръ (I. II...VI) и не надо (1-й цифры я не видѣлъ на присланном листкѣ). Поступайте, какъ знаете, т[о] е[сть] какъ по Вашему лучше. Если бы оттиски были готовы въ маѣ, то половину (20-25), если будетъ возможность, пришлите заказной бандеролью; будетъ не болѣе 3 фун[тов] [19], т[о] е[сть] обойдется пересылка въ 50-55 копѣекъ. Такое огорченіе сдалъ небольшую замѣтку 6 стр[аниц] въ «Рус[ское] Бог[атство]» о П[ушки]нѣ для мая, сегодня читаю: на 3 мѣсяца журналъ закрыть М.В.Д.

Ваш И. Житецкій

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68064. – Арк. 1. – Автограф.

№ 13

Фонтанка, 92, 4.

10-е мая [18]99

Вы правы, глубокоуважаемый Александр Матвѣвич, – не надо послѣднихъ 2 строкъ, а то чужой совѣтъ, но неладный. Хорошо, что письмо мое пришло не во время. И такъ, если книга отпечатана, то значить моя статья въ № майскомъ? Тогда и оттиски, конечно, не запоздають, т[о] е[сть] въ 20-х числахъ мая будутъ мною получены. Больше 30 и не посылайте, остальные возьму по приѣздѣ въ редакціи. Застану ли Васъ въ Кіевѣ, если приѣду въ первыхъ числахъ іюня? Хотѣлось бы переговорить о нѣкоторыхъ научныхъ, журнальныхъ и издательскихъ предпріятіяхъ. Очень благодарю за Ваши хлопоты по поводу оттисковъ и жду увидѣть свое писаніе въ печатномъ текстѣ.

Искренне преданный

И. Житецкій

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68065. – Арк. 1. – Автограф.

Дорогой Александръ Матвѣвичъ!

Сегодня получили отъ Васъ письмо. Вы очень обрадовали меня тѣмъ, что желаете для «Б[ольшой] Э[нциклопедии]» писать нѣчто большее. Въ этомъ случаѣ, было явное недоразумѣніе, – я, помня Ваше желаніе, что бы Васъ не заваливали (да еще срочной) работой, присылалъ и небольшое, и небольшое, теперь буду очень радъ пересылать Вамъ и больше, и статьи должныя быть болѣе пространными. Что же касается мѣсячнаго срока, то и онъ былъ искусствень, именно для Васъ, такъ какъ я знаю, какъ Вы любите свое fav niente послѣ 1-го іюня. Въ дѣйствительности, вообще сдача В до словъ только на ВО (исключительно) необходима к 1-му іюня, остальное В къ 1-му – 5-му іюля. Вижу я, что перестарался, и теперь не буду. И такъ, предполагаю присылать Вамъ болѣе обстоятельную работу и сроки сообразовать только съ ходомъ печатанія и редактированія «Большой Энцикл[опедии]». Съ В не удастся этого сдѣлать вполнѣ, но это ужъ моя вина.

Въ частности: 1) Съ Вами нельзя не согласиться по поводу войсковыхъ, но тутъ я не при чемъ, – слова эти передали мнѣ изъ военного отдѣла, гдѣ въ словахъ на В всѣ ВО (и военная канцел[ярія], и коллегія и знамя и всяческое другое). Слѣдовательно, какъ же Вы предполагаете, разбивать ли всѣ чины по отдѣльнымъ рубрикамъ (писарь и т. д.) или все свести подъ однимъ кровомъ – генеральная старшина? Если послѣднее, то выйдетъ статья для Г и не въ одинъ столбецъ, и Вы ужъ, будьте добры, возьмите ее на себя, о чемъ и сообщите. 2) Никакого сомнѣнія, что В[елико] Буд[ищанский] мон[астырь] [20] развѣ только займетъ около полустолбца, но нельзя было бы и предполагать, что Вишневецкіе [21], Виш[невеч]чина [22], возный [23] займетъ не то нѣсколько строкъ, но даже полъ столбца, очевидно, каждое гораздо больше – столбецъ, два... Да Вамъ ужъ виднѣе. Вообще, Вы объемомъ не стѣсняйтесь: присланные Вами «слова» были написаны лапидарно[24], и такъ кратко, что ни одной строки не вычеркнуто. 3) Если я просилъ о Бѣлец[ких] [25] и Бѣлозер[ских] [26] по нѣсколько строкъ, то потому что о нихъ больше и сказать нельзя. Вообще скажу, что среди большихъ статей рѣдко, но можетъ проскользнуть пустякъ въ нѣсколько строкъ. Если Вы не захотите писать о такомъ, – только сообщите и тогда ужъ это обязанность редакціи восполнить. 4) Буду просить Васъ, вмѣсто опущенныхъ Вами словъ, если возможно, написать о Варлаамѣ Ванатовичѣ [27] архіеп[ископе] Кіевском, ум[ер] в 1721 и Величкѣ Самуилѣ [28], о каждомъ не по нѣсколько строкъ, а не скупясь. Кромѣ того, все же буду просить хоть что ниб[удь] сообщить о Войнаровскомъ [29], т[о] е[сть] то, что Вы бы считали необходимымъ. Въ крайнемъ случаѣ – гдѣ о немъ искать болѣе точныхъ біограф[ий], а не вымышленныхъ опозитизированныхъ свѣдѣній? 5) Слѣдовательно, позвольте за Вами считать: Варл[аама] Ванат[овича], Вел[ико]Буд[ищанский] мон[астырь], Величка, Вишневецкихъ Д. и І., Вишневецчину, Вознаго и (Войнаровскаго?). Хотѣлось бы хоть до Ви имѣть скорѣе – остальное въ Іюне. А ужъ по поводу Г впередъ запрашиваю о Генераль-

ной старшинѣ и Гетманѣ (кромѣ другаго на Г, о чемъ сообщу своевременно). Ге будутъ просить в редакціи должно быть къ 10-15 августа, а мож[ет] б[ыть] и позже. 6) Есть у меня Васильчиковы[30] (ихъ четверо – А. А, И. В., Ал. И., Вик. И.) историки и администраторы. Не желалось бы всѣхъ ихъ отдать въ однѣ руки (о нихъ нѣсколькими строчками не отдѣлаешься), но Вы не хотѣли ли бы написать или о комъ нибудь изъ нихъ, одномъ, двухъ или о всѣхъ?

Теперь, кажется, все выяснилось.

Сейчасъ пишу въ контору и ругаюсь, за то, что Вамъ не выслали 1-го тома “Больш[ой] Энцикл[опедии]”. Переменна съ Трачев[ским] [31] и Милюк[овым] [32], дѣйствительно, весьма выгодна для дѣла.

И такъ, увѣдомьте, хоть кратко, – вообще о статьяхъ на В, о генер[альной] старш[ине], о Войнаров[ском], о Васильчиковыхъ и о статьяхъ на Г, которые предполагается будутъ составляться съ Юля мѣсяца, списокъ же будетъ разосланъ въ концѣ Мая.

Работы по горло. Въ Публ[ичной], Акад[емической] и иныхъ библиотекахъ сижу по 3-4 часа въ день послѣ службы. Рѣдко раньше 6 обѣдаю. Желая всего добраго. Преданный Вамъ И. Житецкий.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68066. – Арк. 1-2 зв. – Автограф.

№ 15

**Гороховая 68, кв[ртира] 14
23 сент[ября] [1]900 г.**

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

3-го окт[ября] буду въ ред[акции] Б[ольшой] Э[нциклопедии] и скажу, чтобы выслали все причитающееся. Росплата пока подсчитана будетъ до Бо включительно. Пожалуйста, сообщите, выслали ли Вамъ какіе нибудь выпуски Б[ольшой] Э[нциклопедии]? Пока вышло 2 т[ома], 6 вып[усков] (26 вып[уск]). А затѣмъ, если не выслали, желаете ли получать? Условія, – сотрудикамъ даромъ тѣ выпуски, гдѣ есть ихъ статьи, 30% уступки, гдѣ нѣтъ. Но почему Вы себя не считаете сотруд[ником]? Неужели виною я? Съ Г – ред[актор] исторіи М[илюко]въ. Онъ д[олжно] б[ыть] Вамъ напишетъ? За Вами же оставлены слова, о к[ото]рыхъ я хотѣлъ говорить лѣтомъ, да не видалъ Васъ. На Г къ концу ноября Генер[альная] старшина, Гетманъ, Гетманщина, къ Рождеству Гордѣнко Е.С. [33] (Харьковскій, почему то М[илюко]въ просилъ, чт[обы] Вы написали) и Грабянка [34]. Послѣ Р[ождест]ва – Довбышь[35]. Если откажетесь, огорчите не меня (я уже огорченъ), а М[илюко]ва. И такъ жду отвѣта, а числа 7-8 ок[тября] скажутся результаты моего посѣщенія редакціи.

Ваш И. Житецкий.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68067. – Арк. 1. – Автограф.

№ 16

Гороховая 68, 14.
5 окт[ября] [1]900 г.

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣвичь!

Къ 1-му октябрю подведены Большой Энцикл[опедии] для расплаты расчеты только до Бр (Бо включ[ительно]). У Васъ на Б до Бр – Бакулин[ские], Бороздны и еще что то небольшое на сумму 7 р. 55 к. – 1-й томъ Б[ольшой] Эн[циклопедии] съ уступкой 30% что то около 4 р. 40 к., такъ что слѣд[ует] 3 р. съ коп. Рѣшилъ я обождать первыхъ чисель ноября, когда пройдетъ Бу, тогда окажется у Васъ руб[лей] 15-20, которые и будутъ конторой высланы. Может окажется и больше, не знаю. Вы получили 1-й т[ом] въ переплетѣ? Сброшюванъ ли или только корешокъ присланъ? Томы дальнѣйшіе надо ли распорядиться выслать? (выпуски, гдѣ есть Ваши работы, даромъ, гдѣ нѣтъ 30% уступки, кромѣ переплета; вышло 28 вып[усков]. Къ 1 ноябрю закончены будутъ 30 вып[усков]. Т[о] е[сть] 3 тома – до словъ на Бу). Отъ Васъ о Г отвѣта не получалъ. Евг[ению] Ал[ександровичу] скажите, если увидите, что дурно не отвѣчать на спѣшныя письма. Я жду очень 6-й день письма и словъ.

Ваш И. Житецкій

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68068. – Арк. 1. – Автограф.

№ 17

Гороховая, 68, 14.
29 дек[абря] [1]900 г.

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣвичь!

Поздравляю Васъ и Вашихъ близкихъ съ наступающимъ Новымъ вѣкомъ. Дай Вамъ много хорошихъ дней и въ будущемъ здоровья и спокойнаго настроенія и любимаго, дорогаго для Васъ труда.

При мне Южаконъ[36] 2 недѣли назадъ распорядился выслать Вамъ даромъ (кромѣ цѣны переплета по 1 р. 20 коп.) II и III т[ома] Больш[ой] Энцикл[опедии]. 1-й т[ом] вышелъ давно и Вам д[олжен] былъ быть посланъ лѣтомъ. Вышли еще 2 вып[уска] (оканчивая словомъ Бушь) [...] слѣд[ует] въ январѣ. О гонорарѣ мнѣ говорилъ Милуковъ, что писалъ Вамъ.

Ваш И. Житецкій.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68069. – Арк. 1. – Автограф.

№ 18

Гороховая 68, 14.
21 янв[аря] [1]901 г.

Дорогой Александръ Матвѣвичь!

Спасибо за отвѣтъ. Въ [т]ревогѣ я: Вы знаете, что дѣлается дома. Да нехорошо у Васъ и въ [го]родѣ. Теряешься и не знаешь, что же будетъ дальше. Вотъ

список словъ, какія, я помню, были оставлены за Вами: Бакуринскія, Биби-
ковъ И.И булава, бунчук[овый] товар[ищ], бунчукъ, Бѣницкій, Бентавскій,
Бѣлозерскій, Вишневецкіе, Вишневецчина, Возный, Велико Будищен[ский мона-
стырь], Величко, кажется, что такъ. Точно не скажу, могу только приблизительно
сказать. Слава богу, легче стало, когда М[илиуко]въ принялъ на себя рус[скую]
ист[орию]. Станетъ въ будущемъ даже свободное время, а привычка работать 3-4
раза въ недѣлю в Публ[ичной] библи[отеке] установилась. Думаю заняться чѣмъ
нибудь помимо Б[ольшой] Энциклопедии].

Желаю Вамъ всего лучшаго.

Искренне преданный

И. Житецкій.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68070. – Арк. 1. – Автограф.

№ 19

Гороховая 68, 14
12 апр[еля] [1]901 г.

Простите, дорогой Александръ Матвѣевичъ, что долго Вамъ не отвѣчалъ, да
и теперь отвѣчаю открыткой. Ей богу, опять съ 9-го запряжень окончательнo, а о
дѣлѣ надо сообщить, потому пока и пишу это краткое письмо. Я просилъ томы 2 и
3 выслать Вамъ въ переплетѣ; это – обычный недосмотр конторы. Можно будетъ
надослать переплеты, а ввести въ переплетъ нетрудно. Въ концѣ апр[еля] или на-
чалѣ мая попрошу Южакова распорядиться, дослать Вамъ 4-й т[ом], а въ маѣ весь
5-й. Что же я буду дѣлать съ беспорядками въ редакціи и конторѣ?! Я вѣдь только
постоянный сотрудникъ. Всѣ статьи Ваши съ Барятин[ским] по Густын[ской]
лѣтоп[иси] напечатаны или печатаются безъ какихъ бы то ни было измѣненій.
Очень одолжите, если напишите: Домонтович, Дунинь-Бор[ковского], Жученокъ,
Жураховскихъ, Забѣль, Зорку и Золотаренок. Да – поздно, Дорошенки написаны,
Дмитр[ашко]-Раичъ только будетъ въ отдѣлѣ м[ало]рус[ской] литерат[уры]. Сро-
ки для Д возможно скорые, для Ж – май, 3 – лѣтомъ.

Будьте здоровы.

Ваш И. Житецкий.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68071. – Арк. 1. – Автограф.

№ 20

Гороховая 68, 14
24 апр[еля] [1]901 г.

Конечно, дорогой Александръ Матвѣевичъ, всѣ статьи Б[ольшой]
Энциклопедии] – платны. (175 руб. за 32 столбца – около 2200 строкъ). За V-й
томъ, законченный къ 15 апр[еля] словомъ Гаданіе, Вамъ (сказали мнѣ сегодня)
причитается еще 22 р[убля] съ копѣйками, что и будетъ послано 26-го. Въ 1-й по-
лов[ине] мая, будьте добры, сообщите, получили ли Вы деньги за V т[ом]? (да и

раньше – получали ли?). Я тогда скажу, чтобы Вамъ послали 4-й и 5-й т[ом] Б[ольшой] Энциклопедии въ переплетахъ (последний въ такомъ видѣ и появится только въ маѣ). Въ VI-й т[ом] (Гае-Го) войдутъ и Ваши большія статьи на Ге. Венед[...] А[...] очутился въ томъ же положеніи, какъ и Пав[ел] Ник[олаевич]. Больш[ая] Энциклопедия съ новымъ ред[актором] И.М. Гревсом[37] допечатываетъ Г и въ маѣ будетъ торопиться съ Д[...], я сдаю Др. Лично у меня все обстоитъ благополучно. Съ 22 настали у насъ холодные дни, даже съ морозомъ, выпалъ обильный снѣгъ. Ходимъ въ шубахъ. И это передъ 1 мая! Холодно и гадко всюду.

Желаю Вамъ всего добраго

Ваш И. Житецкий.

IP НБУВ. – Ф.1. – Спр. 68072. – Арк. 1. – Автограф.

№ 21

Садовая ул[ица], д[ом] 36/36, кв[ртира] №22
20 ноября [1901 г.

Дорогой Александръ Матвѣевич!

Безпорядочность дѣлъ по части редакціи произвели новое измѣненіе, такъ что я вновь вступилъ въ завѣдываніе отд[елом] рус[ской] ист[ории] вмѣсто И.М. Гревса. Немного надѣюсь я на упорядоченіе дѣлъ, но хуже чѣмъ шло дѣло за этотъ годъ ожидать нельзя. Пришлось взять завѣд[ование] [...], иначе хоть совсѣмъ бросай сотрудничество. За Вами, кажется, на 3 – Забелы и Золотаренко. Около полов[ины] декабря ихъ бы очень нужно было получить. Пришлете? Не менее безпорядка и по издат[ельской] части, напр[имер] гонорара и выпусковъ, хотя плотятъ и выдають. Въ Декабре постараюсь и по той и по другой части устроить все, что въ Вашихъ интересахъ. По всѣмъ вообще дѣламъ пишите по моему адресу [...].

Ваш И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68073. – Арк. 1. – Автограф.

№ 22

Садовая 36/36, кв. 22
27 XI. [1901

Дорогой Александръ Матвѣевич!

Миллюк[ов] давно совсѣмъ никакого участія въ ред[акции] Б[ольшой] Энциклопедии не принимаетъ (кажется, еще до приключ[ения] съ нимъ, что то вышло у него съ Южак[овым]). Да и онъ не находится въ Петербурге). После ухода Гр[евса] остаюсь одинъ я; такъ какъ я уже хлопочу о гонор[аре] для 4-5 мною приглашенныхъ сотрудниковъ, въ томъ числѣ и Васъ, то считаю, что удобнѣе, дабы я уже довелъ это до конца и на сей разъ (по крайней мѣрѣ пока) не слѣдъ бы лично Вамъ писать, ибо раньше Вы не писали. Надѣюсь, скоро все уст-

роится благополучно, Вы получите, конечно, все Ваше, а также и выпуски Б[ольшой] Эн[циклопедии], о чем позабочусь и что считаю прямым своим долгом. [...] Заб[...] и Золот[...] и вскорѣ напишу Вамь.

Ваш И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68074. – Арк. 1. – Автограф.

№ 23

Садовая 36/36, 22.

7 XII. [1]901 г.

Самъ лично, дорогой Александръ Матвѣевичъ, отсылаю Вамь 20 р. 8 к. гонорара. Небольшая сумма, причитающаяся за печатаемое до 3, будетъ выслана съ гонораромъ за 3, о чемъ я уже похлопочу заблаговременно. Сегодня же былъ въ конторѣ по поводу высылки Вамь вышедших V, VI и VII том[ов] Б[ольшой] Энц[иклопедии] (вычетъ по 1 р. 26 только за переплеть). Обѣщали вскорѣ выслать. Сообщите о полученіи. Дѣла можетъ быть наладятся. Къ сожаленію ред[акция] все болѣе и болѣе настойчиво просить о сокращеніи статей. Получилъ Ваши статьи о Забилѣ, Золотар[енке]. 2-я вполнѣ идетъ, а 1-я нѣсколько объемиста сравнит[ельно] со знач[ительностью] рода З[абил] [38] въ исторіи Малороссіи. Всѣ желанія Ваши по поводу дальн[ейших] словъ будутъ исполнены, о чемъ сообщу воблаговременіи. Нынѣ буду просить Васъ написать къ концу рожд[ественских] каникулъ (нач[ало] янв[аря]) объ Искрѣ. Обѣщаютъ въ концѣ янв[аря] даже приступить къ буквѣ К, чему я плохо вѣрю, какъ и вообще въ планомѣрность работы подъ ред[акцией] Южак[ова]. Во всякомъ случаѣ, если къ веснѣ доставите Мазепу[39], то будетъ хорошо. Желаю всего лучшаго.

Вашъ И. Житецкий

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68075. – Арк. 1. – Автограф.

№ 24

Садовая 36/36, кв. 22

21 декабря [1]901 г.

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

Еще въ началѣ декабря сказалъ, что бы выслали Б[ольшую] Эн[циклопедию], настоятельно напомнилъ 18-го дек[абря] и сегодня получилъ присланные всѣ выпуски Б[ольшой] Эн[циклопедии] до VIII т[ома] (до 71 в[ыпуска] и буквы Гя для своихъ городск[их] сотрудниковъ, к[ото]рые отъ меня и получать. Полагаю, какъ мнѣ безусловно обѣщали, что и иногородн[им] сотрудн[икам], т. е. и Вамъ, и Кивлиц[кому] и др[угим] посланы на этихъ дняхъ все вышедшее до 8 т[ома]. Вамъ сказалъ послать IV, V, VI и VII т[ома] въ переплотахъ. Если въ началѣ янв[аря] не получите – сообщите – подгоню. Н.[...] Маркевичъ[40] – за Вами. Но все это нужно къ веснѣ. Теперь идетъ И и К. Сокращаю рѣдко я, а Южак[ов] [...] виноватъ, разогнавъ до 8-го т[ома] Г при по-

льною издаіи въ 20 т[омов]. Теперь крайняя скудость на объёмъ статей. Во всякомъ случаѣ о родахъ малор[оссійских] двор[ян], Богъ ихъ въ[дает], чѣмъ кромѣ стяжат[ельства] послужившимъ общест[ву] многого по объему нельзя помѣстить.

Вашъ И. Житецкій

Поздравляю Васъ съ наступ[ающимъ] праздник[ом]. Желаю всего лучшаго.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68076. – Арк. 1. – Автограф.

№ 25

Гороховая, 36, 22.
6 февр[аля] [1]902 г.

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

Въ предыдущемъ мѣсяцѣ получалъ все извѣстія изъ дому и отъ Кивл[ицкого] о ходѣ Вашего не здоровья и о выздоровленіи. Дай Богъ, чтобы все обошлось совершенно благополучно, и что бы Вы совсѣмъ оправились. Дѣла редак[ции] Больш[ой] Энциклопедии] какъ будто наладились и идутъ болѣе правильнымъ порядкомъ. Боюсь къ лѣту не потащутся ли опять черезъ пень въ колоду. Если что ниб[удь] понадобится, пишите мнѣ, авось, теперь легче и безъ особенно долгихъ проволочекъ удастся мнѣ удовлетворить Ваши желанія. Очень буду просить Васъ написать на букву К: 1) Канцелярія въ гетманс[кой] Малороссіи и 2) Коллегія Малороссійская. Первое слово надо бы къ началу марта, второе къ началу апреля (около 3-4). Если сроки не затрудняютъ, то, будьте добры, напишите.

Желаю Вамъ всего добраго. Тѣмъ болѣе, что въ окружающемъ о немъ такъ мало слышно. Терзаемся и мы здѣсь благодаря тому же, чему и Вы въ Кіевѣ. Только и есть что хорошаго, – зима этого года въ П[етербургѣ]. Погода до сихъ поръ прекрасная.

Желаю здоровья.

Преданный И. Житецкій

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68077. – Арк. 1. – Автограф.

№ 26

Гороховая, 36, 22
25.ІІ.[1]902

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

Писалъ Вамъ о нѣкоторыхъ словахъ на К. Теперь буду еще Васъ весьма просить написать для «Больш[ой] Энциклопедии]» статью о крестьянахъ малорусскихъ, исторія ихъ до конца XVIII в[ека]. Статья эта у [...] идетъ подъ «посполство», у Мейера[41] пойдетъ вмѣстѣ съ другими отдѣлами о крестьянахъ ([...], казен[ные], удѣльн[ые] и др[угие]). О крестьянахъ надо написать столбцовъ 5, что равно приблизительно 5 стр[аницамъ] журналн[ого] текста въ 2600-2700 печат[ныхъ] букв, говорю так руководствуясь соображеніями о соответствіи этой статьи съ другими о крестьянахъ. Статью о малорус[скихъ] кр[естьянахъ] очень бы ну-

жно было получить не позже 18-го апр[еля], т. е. через 2 мѣсяца. Буду очень просить Васъ сообщить и о томъ, о чемъ сейчасъ пишу, и о другихъ словахъ на К.

Желаю Вамъ полного здоровья и всего добраго.

Искренне Вашъ

И. Житецкій.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68078. – Арк. 1. – Автограф.

№ 27

Гороховая, 36, 22
22.II.[1902]

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

Радъ, что Вы уже совсѣмъ здоровы. Если только желаете, пожалуйста, напишите о Кочубеѣ – доносителѣ (В.Л.). О родахъ дворянс[ких], какъ великор[оссийских], такъ и малор[оссийских] интересныхъ исключительно въ бытовомъ, а не въ историч[еском] отношеніи, писать не для чего. Хотѣлъ бы впередъ задолго обозначать сроки, да зависить это не отъ одного меня – заготовилъ списокъ на Л. – М., но у другихъ редакт[оров] [...] они не готовы, а считать списки надо. Во всякомъ случаѣ Лубенщина (какъ хотите, понимайте), Мазепа, Маркевич Н[иколай] (малор[оссийский] ист[орик]), Молчанов за Вами, а пришлите ихъ въ Маѣ.

Всего добраго желаетъ Вамъ искренно преданный И. Житецкій.

О книгахъ и гонор[аре] вовремя позабочусь. 8-й томъ еще не [...]

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68079. – Арк. 1. – Автограф.

№ 28.

Гороховая, 36, 22.
30.III.[1902].

Глубокоуважаемый Александръ Матвѣевич!

Знаю, что Вы загодя любите получать сообщеніе о словахъ и пишу Вамъ поэтому сейчасъ, какъ только выяснился окончательно списокъ словъ на Л и первую половину М. Буду Васъ просить написать къ 20 мая: 1) Лизогубы 2) Ломиковские (оч[ень] кратко), къ 20 іюня: 1) Мазепа и Мазепинцы, 2) Малороссійс[кая] губернія, 3) Маркевичъ Н.А., малор[оссийский] ист[орик], 4) Мартосы И.А. (1760–1831) и А.И. (1790–1842) [42]. Остальное М съ Ми надо будетъ къ 20 іюля (съ августа пойдетъ Н) и слова Вамъ сообщу вскорѣ. Если что пришлите на М до 1-го іюня, и то будетъ хорошо. Канц[елярія] Ваша пошла безъ сокращеній; жду Колл[егію] Мал[оросійскую] и Кочуб[ея] въ началѣ апрѣля, а особенно буду просить о крестьян[ах] малор[оссийских] не позже какъ къ 20 апр[еля]. Тогда съ К и конецъ. 9-й т[ом] еще не вышелъ, прослѣжу за высылкой его Вамъ. Допечатывается И, но въ публику еще не пущено и Ж.

Желаю всего добраго.

Искренне Вашъ И. Житецкій.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68080. – Арк. 1. – Автограф

1. Євгеній Олександрович Кивлицький (1861–1921) – літератор, педагог і громадський діяч, редактор “Киевской старины”(1889–1892)

2. Йдеться про Івана Ілліча Скоропадського (1646–1722) – українського гетьмана (1708–1722)

3. Гловайський Дмитро Іванович (1832–1920) – російський історик і публіцист. За політичними поглядами був монархістом. Доктор історії з 1870 р. Автор праць з історії суспільно-політичних відносин Київської Русі, Великого князівства Литовського та історії України XVI–XVII ст. У 1876–1905 рр. опублікував 5-тому узагальнюючу «Историю России», про третій том якої йдеться у листі Г.П. Житецького до О.М. Лазаревського, в якому справедливо наголошено на її компілятивному характері. Науковий інтерес представляв лише розділ з історії України XVI–XVII ст., звідси необхідність, на думку І.П. Житецького, рецензування праці Д.І. Гловайського в журналі «Киевская старина»

4. Платонов Сергій Федорович (1860–1933) – російський історик, професор (з 1899 р.), член-кореспондент (з 1908 р.), академік АН СРСР у 1920–1931 рр. Директор Пушкінського дому Інституту літератури АН СРСР (1925–1928) і бібліотеки АН СРСР (1925–1928). За політичними поглядами був монархістом.

5. Кримський Агатангел Юхимович (1871–1942) – український філолог, історик, сходознавець, письменник, перекладач. Академік УАН (з 1918 р.), заслужений діяч науки УРСР (1940). У листах Г.П. Житецького до О.М. Лазаревського йдеться про рецензію А.Ю. Кримського на докторську дисертацію І.Я. Франка «Иоанн Вишенский, его жизнь и сочинения», опубліковану в журналі «Киевская старина» (1895. – № 9. – С. 211-247; № 10. – С. 1-47). У вступі автор рецензії пояснив, що її «резкий тон» обумовлений тим, що він не прагнув «отмечать достоинства Франковской диссертации», а навпаки, намагався «указать ее слабыя места» (Див.: Киевская старина. – 1895. – № 9. – С. 212)

6. Йдеться про присудження Уваровської премії О.М. Лазаревському за працю «Описание старой Малороссии: Материалы для истории заселения, землевладения и управления. – Т. 2. Полк Нежинский» (К., 1893. – 521 с.), яку рецензував В. Мякотін. – Див.: Отчет о тридцать седьмом присуждении наград графа Уварова. – СПб., 1896. – 126 с.

7. Франко Іван Якович (1856–1916) – український вчений, письменник, громадський діяч.

8. Про поему російського поета О.С. Пушкіна (1799–1837) «Полтава» йдеться у статті Г.П. Житецького «Поэма «Полтава» в историческом и историко-литературном отношении», яка була опублікована у 3-тій частині творів О.С. Пушкіна, видання Брокгауза-Ефрона. – Див.: Житецький І.П. Київська громада за 60-тих років. – К., 1928. – С. II.

9. Міцкевич Адам-Бернард (1798–1855) – польський поет, діяч національно-визвольного руху.

* «Многое, многое писалось о Пушкинѣ ныне и пишется вездѣ; въ «Нов(ом) Врем(ени)» въ каждомъ № по 5-10 сообщенийъ. Дошли до того, что думаютъ строить часовню на мѣстѣ дуэли, а хоронили поэта безъ церковнаго покаянія. Да и мало ли что творили съ опальнымъ поэтомъ и его памятью отцы и дѣды именно нынѣшнихъ радѣтелей» (Примітка автора).

10. Стаття Г.П. Житецького під назвою «Из первых лет жизни Пушкина на юге России» була опублікована у 1899 р. у журналі «Киевская старина» (№ 5. – С. 283-306)

11. Горемікін Іван Логгіннович (1839–1917) – державний діяч Російської імперії, міністр внутрішніх справ (1895–1899), член Державної Ради (з 1899 р.), голова Ради Міністрів (квітень-липень 1906, 1914–1916 рр.). Проводив політику контрреформ, відстоював непорушність самодержавства, займав антидумську позицію і домігся розпуску 1-ї Державної думи.

12. Вітте Сергій Юлійович (1849–1915) – російський державний діяч, граф (1905). Директор департаменту залізниць Міністерства фінансів (1889–1892), міністр шляхів сполучення

(1892), міністр фінансів (1892–1903). Впроваджував політику прискореного розвитку капіталізму і залучав у російську економіку іноземний капітал. Голова комітету міністрів (1903–1906). Член Державної ради та голова Комітету фінансів (з 1906 р.).

13. Куропаткін Олексій Миколайович (1848–1925) – російський військовий діяч. Військовий міністр (1898–1904). Командуючий Маньчжурскою армією (з 7 лютого 1904 р.). Головнокомандуючий збройними силами Російської імперії на Далекому Сході (жовтень 1904 – березень 1905). За проявлену нерішучість і не вміння організувати взаємодію військ після поразки під Мукденом був звільнений з посади головнокомандуючого і призначений командуючим Маньчжурскою армією. Член Державної думи (з 1906 р.)

14. Йдеться, ймовірно, про Муравйова Михайла Миколайовича (1845–1900) – графа, російського дипломата, міністра іноземних справ (1897–1900).

15. М'якотін Венеамін Олександрович (1867–1937) – історик, публіцист і політичний діяч. Один з лідерів Трудової народно-соціалістичної партії. На початку 1890 р. перебував у Києві, де, як магістрант Петербурзького університету, досліджував соціально-економічну історію Лівобережної України. У цей період він познайомився з О.М. Лазаревським. Повернувшись до Петербурга, він викладав у Петербурзькому університеті. У листі Г.П. Житецького йшлося про його зустріч з В.О. М'якотіним на прохання О.М. Лазаревського. Отже, вони продовжували підтримувати стосунки з від'їздом В.О. М'якотіна до Петербурга. Про це ж свідчать і листи Венеаміна Олександровича до Олександра Матвійовича, опубліковані В.І. Вороновим. Подальша доля В.О. М'якотіна була такою: у 1918 р. він емігрував до Болгарії, де викладав у Софійському університеті. Згодом переїхав до Чехословаччини, а потім до Франції. – Див.; Листи Олександра Лазаревського // Український археографічний збірник. – К., 1927. – Т. 2. – С. 330.; Воронов В.І. Листи російського історика В.О. М'якотіна до О.М. Лазаревського // Дніпропетровський історико-археографічний збірник. – Дніпропетровськ, 2001. – Вип. 2. – С. 630-641.

** «Знаете ли Вы о нём» (Примітка автора).

16. Байрон Джорж Ноел Гордон (1788–1824) – англійський поет-романтик. Відіграв видатну роль у суспільному житті Європи, як сміливий борець проти політичної й ідеологічної реакції.

17. Тобто Павла Гнатовича Житецького

18. Замітка Г.П. Житецького «Малорусские переводы стихотворений Пушкина» була опублікована без підпису в журналі «Киевская старина» за 1899 р. (№5. – С. 65(д))

19. Фунт – міра ваги, яка у XIX ст. в Російській імперії дорівнювала 409,5 грам. – Див.: Шостын Н.В. Очерки истории русской метрологии. – М., 1975. – С. 260.

20. Великобудищанський Свято-Троїцький монастир розташований за 26 км від м. Полтави. Його засновано у 1672 р. як Спаський жіночий скит. У 1689 р. за сприяння генерального судді В.Л. Кочубея на місці скиту виник Спаський жіночий монастир. У 1886 р., після приєднання до монастиря Свято-Троїцької церкви, його назву змінено на Великобудищанський Свято-Троїцький монастир.

21. Вишневецькі – український князівський рід (XIV–XVII ст.). У XVII ст. сполонізованих.

22. Вишневещина – володіння князів Вишневецьких, які були розташовані переважно на Волині, а з 80-рр. XVI ст. і на Лівобережній Україні (Лубенщина, Роменщина та ін.).

23. Возний – судовий урядовець у Польщі, Литві, Білорусі й в Україні.

24. Лапідарно – коротко, стисло, але чітко і ясно.

25. Стаття про Білецьких опублікована у 4 томі “Большой энциклопедии” (СПб., 1902. – С. 199).

26. У статті йдеться про Білозерську Надію Олександрівну (1838–1912) – письменницю і перекладача, яка за свої праці отримала у 1893 р. Уварівську премію Петербурзької академії

наук. Дружина Василя Білозерського (1825–1899) – українського громадського і культурного діяча, члена Кирило-Мефодіївського братства, який у 1861–1862 рр. видавав часопис «Основа». Стаття опублікована у 4 томі «Большой энциклопедии» (СПб., 1902. – С. 214.).

27. Варлаам Вонатович (?–1751) – архієпископ Київський і Галицький. За наклепом київського війта Д. Полоцького його і членів консисторії 2 серпня 1730 р. викликано до Петербургу і віддано під суд таємної канцелярії. Архієпископа позбавлено архієрейства й священства та як простого ченця вислано до Кирило-Білозерського монастиря. У 1841 р. його поновлено в архієрейському званні, проте він відмовився від нього, прийняв схиму під ім'ям ієромонаха Василя і поселився у Тихвінському монастирі, де і помер. – Див.: Крыжановский Е.М. Феофан Прокопович и Варлаам Вонатович // Собр.соч. – К.,1890. – Т. 1. – С. 311-333.

28. Величко Самійло Васильович (бл. 1670 – після 1729 р.) – дослідник історії українського козацтва, автор фундаментального історичного трактату про події в Україні XVII–XVIII ст. Стаття про С. Величка була опублікована у 4 томі «Большой энциклопедии» (СПб., 1902. – С. 583-584)

29. Войнаровський Андрій (бл. 1680–1740 або 1741) – український військовий і політичний діяч. Небїж і довірена особа гетьмана І.С. Мазепи.

30. У статті про Васильчикових йшлося про Олександра Олексійовича (1832–1890) – російського історика, письменника, правника гетьмана К.Г. Розумовського, директора Ермітажу (1832–1890) і автора праці «Семейство Разумовских» (СПб., 1880, 1882, 1887); Олександра Іларіоновича, автора праці «О самоуправлении», Віктора Іларіоновича (1820–1878) і Іларіона Васильовича (1777–1847). Стаття опублікована у 4 томі «Большой энциклопедии» (С. 438-439)

31. Трачевский А.С. – професор, редактор відділу історії «Большой энциклопедии».

32. Мілюков Павло Миколайович (1859–1943) – російський історик та політичний діяч, лідер Конституційно-демократичної партії Росії, професор Московського, а згодом (в еміграції) Софійського університетів. Брав участь у підготовці «Большой энциклопедии», поряд з С. Южаковим був редактором 2-5 томів. Найважливіші праці П.М. Мілюкова: «Очерк истории русской культуры» (1896–1901); «Главные течения русской исторической мысли» (1897); «Из истории русской интеллигенции» (1902) та ін.

33. Йдеться, ймовірно, про Гордієнка Єгора (1812–1897) – лікаря і громадського діяча, професора хімії Харківського університету, голову Харківської міської думи, який приділяв значну увагу питанням поліпшення освіти і господарства.

34. Грабянка Григорій (р.н. невідомий – бл. 1737 р.) – український військовий і державний діяч. Дослідник історії українського козацтва, автор історичного трактату «Действия презельной и от начала поляков кравашой небывалой брани Богдана Хмельницкого...» (1710).

35. Довбиш – військовий барабанщик на Запорозькій Січі, який з допомогою литаврів скликав козаків на раду. Стаття про довбиша була опублікована у 8 томі «Большой энциклопедии» (С. 584-585).

36. Южаков Сергій Миколайович (1849–1910) – російський соціолог і публіцист. У 1900–1909 рр. за його редакцією побачила світ 22-томна «Большая энциклопедия».

37. Гревс Іван Михайлович (1860–1941) – російський історик, професор Петербурзького університету (1899–1941; з 1924 – Ленінградського), професор Вищих жіночих (Бестужевських) курсів у Петербурзі (1892–1918). Досліджував історію середньовічної культури і побуту. Велике значення мала його педагогічна діяльність як одного із засновників семінарської системи і екскурсійного методу в російській університетській освіті, видного діяча жіночої освіти в Росії.

38. Стаття, ймовірно, була скорочена, оскільки в опублікованій у 9 томі «Большой энциклопедии» (С. 443) у статті про Забіл йдеться лише про українського поета Віктора Миколайовича Забілу.

39. Стаття про українського гетьмана Івана Степановича Мазепу (1629 або 1633, або 1644–1709) була опублікована у 12 томі «Большой энциклопедии» (СПб., 1909. – С. 484-485).

40. Стаття про Маркевичів і, насамперед, про Миколу Андрійовича (1804–1860) – українського історика і етнографа, автора 5-томної «Истории Малороссии» була опублікована у 12-томі «Большой энциклопедии» (СПб., 1909. – С. 648).

41. Мейер Іосиф (1796–1856) – німецький гуманіст, демократ, публіцист і книговидавець. У 1826 р. заснував у м. Готі видавництво «Бібліографічний інститут». У 1840–1855 рр. у ньому було опубліковано «Большой энциклопедический словарь», (46 основних і 6 додаткових томів). 5 і 6 видання словника стали основою для «Большой энциклопедии», яку видавало у 1900–1909 рр. у Петербурзі товариство «Просвещение».

42. У статті про український козацько-старшинський рід Мартосів, опублікованій у 12 томі «Большой энциклопедии» (СПб., 1909. – С. 680-681) значна увага приділена письменнику й історику Олексію Івановичу Мартосу (1790–1842), який написав тритомну «Историю Малороссии», скульптору Івану Петровичу (1750–1835) і письменнику Івану Романовичу (1760–1831).